
Solidarnost sa žrtvama*

Iz dana u dan množe se vijesti o sukobima, krvavom nasilju i mnogobrojnim žrtvama na Bliskom istoku. Nevine žrtve na jednoj i na drugoj strani. Pa ipak, sustavno izostaju bilo kakve značajnije reakcije religijskih krugova u jednom i drugom narodu koje bi iskazivale žaljenje i solidarnost sa žrtvama nasilja. Štoviše, danomice se čuju ratoborne i prijeteće izjave upravo iz različitih religijskih krugova, koje pozivaju na još odlučniji odgovor, iskazujući pritom potpunu odsutnost zgražanja nad nevinim žrtvama iz protivničkog tabora.

Očito je na kulturnom i religijskom prostoru Palestine još uvijek u svom izvornom liku na djelu ona stara, iz davnih tisućljeća dolazeća psihološka paradigma odnosa prema drugima, prema onima koji ne pripadaju vlastitoj interesnoj skupini, bilo da je riječ o etnosu, demosu, državnoj, kulturnoj ili religijskoj zajednici. Oni drugi su stotinama tisuća godina uvijek bili spontano poistovjeđeni *a priori* s potencijalnim ako već ne i stvarnim izvorom ugroze vlastitih vitalnih interesa. Stoga odnose s drugima i različitim redovito karakteriziraju nepovjerenje, osjećaj vlastite superiornosti, svakovrsne predrasude i konačno nasilje. U situacijama pak izravnog sukoba nije se imalo smisla za odveć fino i u konačnici, kako se to često doživljavalo, kontraproduktivno razlikovanje na krive i nevine. Općenito su u tim trenucima svi oni drugi bili krivi, i to zato što pripadaju drugima. Svi su zato zasluživali isti način ophođenja. Pojam nevine žrtve za one druge nije postojao. Milosrđe prema drugima bilo je prava egzotična rijetkost pa je i aktivna solidarnost s nevinim žrtvama protivnika bila gotovo nepoznata.

I tako je to trajalo dugo, dugo. Taj trend nisu uspjele znatnije preokrenuti ni religijske tradicije. Dok plemensko-etničke religije, poradi svoje potpune doktrinarne i praktične poistovjeđenosti s primarnim interesima biološkoga ili identitetnog preživljavanja vlastite skupine, nisu bile u stanju razviti kod svojih pripadnika smisao za jednako dostojanstvo i jednakopravnost drugih, a niti

* Ovaj tekst je sročeno neposredno prije atentata u New Yorku i Washingtonu.

kritični odmak naspram vlastita ponašanja, humanizacijski potencijal velikih univerzalnih religija bio je često blokiran njihovom redovitom uskom idejnom, ideološkom pa i institucionalnom spregom s raznim političkim tvorevinama državnoga ili čak imperijalnog tipa. A kada se tome pribroji uvjerenje o superiornosti i apsolutnosti vlastitog religijskog puta, koje više ili manje izričito nastava samosvijest svake univerzalne religije, te nekima od tih religija imanentnu ideju reinkarnacije, prema kojoj je čovjek uvijek osobno odgovoran za svoju zlu kob, postaje donekle razumljivo kako ni te religije nisu uspjele značajnije aktivirati razumijevanje i milosrdnu solidarnost prema svakoj nevinnoj žrtvi neovisno o tome o kojem je ljudskom biću riječ. Zgražanje nad svakom i svačijom nevinom žrtvom te praksa konkretne solidarnosti s njom u povijesti su bile ipak tek naglašeno manjinski privilegij duhovno natprosječno zrelih pojedinaca.

Međutim, u završnici XX. stoljeća počinje se zapažati jačanje angažirane pažnje prema žrtvama ljudskog nasilja, globalizacijskih dinamika i fizičkog nereda koja poprima sve brojnije i organiziranije oblike. Čini se kao da se u ovom našem svijetu, u kojem toliko trendova upućuje na mogućnost kobnih ishoda, počela zaista pojavljivati, i to u znatnoj mjeri, jedna nova duhovno-antropološka kvaliteta. To zapaža i R. Girard kada u jednom novijem tekstu piše: "Ni jedno društvo se dosad nije u tolikoj mjeri brinulo za žrtve kao ovo naše. Pa kada bi se tu i radilo samo o jednoj golemoj komediji, radilo bi se o jednom sasvim novom fenomenu bez premca. Ni jedna povijesna epoha, ni jedno nama poznato društvo nije nikada govorilo o žrtvama kao što to mi govorimo... Svi smo mi glumci i u isto vrijeme gledatelji jedne velike antropološke premijere" (R. Girard, *Vedo Satana cadere come la folgore*, Adelphi, Milano 2001., str. 211).

I doista, dok bi u drugim epohama pa sve donedavno (a ponegdje još i danas) brojnost žrtava snažila ponos pobjednika, u ovom našem vremenu ima sve više ljudi koji to sasvim drugačije doživljavaju. Riječ je, očito, o jednom civilizacijskom procesu koji danas postaje zamjetljivo sve djelotvorniji, ali čiji inspirativni korijeni sežu zapravo sve do u daleku prošlost. Držimo, naime, da R. Girard, ima pravo kada misli da "istinsko podrijetlo naše suvremene brizi za (svakolike) žrtve zacijelo treba tražiti u kršćanstvu" (R. Girard, *nav. dj.*, str. 214), i to u trajno obnavljanoj memoriji nepravedne Isusove smrti i njezine spasenjske funkcije.

Isus kakvog poznajemo iz Evandjelja nije želio svoju smrt, a ponajmanje nešto što bi naličilo nasilnom i okrutnom smaknuću u najboljim godinama života. Takvu je smrt on pokušavao izbjeći sve dok je to bilo moguće (Iv 8,59; 10,31-39). Jer i za njega je smrt bila dramatično neugodna. Uostalom, zar nisu krvavi znoj i golema

tjeskoba pratili Isusa u neposrednom suočenju s neizbježnošću vlastite smrti (Lk 22,42)? Pa ipak tijekom njegove propovjedničke djelatnosti Isus višekrat govori o svojoj nasilnoj smrti kao o nečemu što mu se treba (déi) dogoditi (Lk 9,22; 13,33; 12,50), odnosno što je spasenjski svrsishodno (Mk 10,45).

Najplauzibilnije tumačenje te naslućene neminovnosti Isusove nasilne smrti je ono koje drži da je Isus, suočen s rastućim i duboko ukorijenjenim otporom svećenstva i prvaka naroda njegovoj viziji odnosa između Boga i ljudi, došao do čvrstog uvjerenja da putovi Kraljevstva Božjega u njegovom slučaju prolaze kroz patnju i smrt. U njemu, Isusu iz Nazareta, dogodila se objava milosrdnog Boga koji ljudima nudi opraštanje i pomirenje te ih bezuvjetno prihvaća kao svoju djecu. I to je bio duboki smisao Isusova poslanja, kojemu je htio ostati vjeran čak i pod cijenu biološkog uništenja. Zašto? Najvjerojatnije zato što bi eventualni uzmak pred prijetnjom smrću zapravo bio jednak dokidanju do tada i od tada u povijesti nikada više u toj mjeri uprisutnjene radikalnosti Očeve ponude spasenjske ljubavi i njegova bezuvjetnog prihvaćanja ljudskih sinova. Svojom smrću Isus je posvjedočio i izrazio jednom zauvijek definitivnu, nikada više dokidivu i bezuvjetnu brigu nebeskog Oca za ljude, njihovu dobrobit i uspješno ostvarenje njihova konačnog eshatološkog identiteta.

Istina, često se u povijesti vjere i teologije Isusovu okrutnu smrt pripisivalo jednom Božjem dekretu koji je išao za tim da patnje i smrt Isusova pruže zadovoljštinu uvrijeđenom Bogu. Međutim, u toj su perspektivi onodobni Isusovi tužitelji i krvnici svedeni na neku vrst instrumenta izvršenja jedne Božje odluke kojoj se i onako nije moglo oprijeti. Stoga takav način tumačenja nasilja nad Isusom ne samo što nije prihvatljiv već je i teološki neplodan. Jer Isus se nije suočio sa svojom smrću kao s izvršenjem jednog oduvijek odlučnog Očeva dekreta, nego su o njegovoj smrti odlučili te je neposredno i na nasilan način izvršili upravo ljudi, njegovi suvremenici i sugrađani. Stoga smisljeno govoriti o nužnosti Isusove smrti, znači samo da je Isus, nesumnjivo, svoju osudu i smrt doživio kao nešto što je u konkretnoj povijesnoj situaciji bilo nužno da bi se ostvario spasenjski Božji naum kojemu se u potpunosti stavio na raspolaganje. Tako su samo "konkretne prilike učinile da Isus skoroj smrti dadne mjesto unutar vlastitog radikalnog povjerenja u Boga" (E. Schillebeeckx, *Gesú. La storia di un vivente*, Queriniana, Brescia, 1974., str. 313).

Uskrnućem je nebeski Otac posvjedočio ne samo trajnu spasenjsku vrijednost Isusova bića i navještaja, nego je isto tako u nevino smaknutom Isusu rehabilitirao lik svake žrtve. Bog time oslobađa svaku žrtvu od prokletstva koje je, zahvaljujući ne baš

uvijek posve posviještenim mehanizmima psihološko-religijske racionalizacije zla i patnje, oduvijek bilo na nju natovareno. Jer žrtvi, a posebno tuđoj žrtvi, bila je gotovo redovito pripisana odgovornost za zla koja su je snašla. Međutim, znamo, Isus je već za vrijeme zemaljskog života doveo u pitanje takvo u kolektivnoj psihi duboko ukorijenjeno uvjerenje (Iv 9,2-3), da bi potom svojom osobnom nevinom žrtvom posijao u povijesti ljudske civilizacije sjemenke budne pažnje i suosjećajne solidarnosti sa svim žrtvama nasilja, partikularnih interesa i političkih kompromisa. I ta Isusova sjetva je nakon dugostoljetnog sazrijevanja u raznim duhovnim cenakulima na kršćanskim prostorima, gdje je također veoma često status žrtve u praksi ipak bio selektivno ograničen na "svoje" žrtve, napokon počela donositi prve značajne plodove i izvan elitnih crkvenih miljea, u mnogim segmentima suvremene civilizacije. Briga za žrtve, svoje i tuđe, postaje tako zamjetnom preokupacijom mnogih naših suvremenika. Pritom je katalizatorsku ulogu u procesu afirmacije te duboko kristološke senzibilitnosti najvjerojatnije odigralo i traumatsko iskustvo prošlostoljetnih masovnih smaknuća podignutih na razinu sustava.

Jasno, još smo daleko od toga da bi zgražanje nad svim nevinim žrtvama i brižnost bez predrasuda za te ljude bili zaista jedna od prevladavajućih odrednica današnje civilizacijske svijesti, kao što nam to okrutnom zornošću svjedoči krvavi palestinski pir, ali i mnoga druga medijski manje atraktivna stratišta. Stoga je neprijeporna i temeljna zadaća kršćanskih zajednica razvijati i jačati duhovnu sposobnost i spremnost vlastitih članova da znaju prepoznavati mjesta ljudske patnje i bez ikakva interpretacijskog zamagljivanja iskazivati konkretnu solidarnost svagdje gdje su bližnji izloženi nasilju, nepravdi i razornosti prirodnih procesa. Naime, Isus od svojih sljedbenika, jednostavno i bez krzmanja uvjetovanog partikularističkim interesima vlastite političke, ideološke religijske i ine pripadnosti, traži da nastave očitovati milosrdnu ljubav Očevu prema svim žrtvama sadašnjeg eona. Konkretizirajući strpljivo iz dana u dan svoju egzistencijalnu zahvaćenost kristovskom paradigmatom interpretacije odnosa među ljudima, kršćani su u prilici da među našim suvremenicima djelotvorno posvjedoče i postupno prošire uvjerenje kako zaista "najdublja snaga preobrazbe nije revolucionarno nasilje već baš suvremena briga za žrtve" (R. Girard, *nav. dj.*, str. 220). Isto tako, jedan uvjerljivo neselektivni, solidarni pristup žrtvama može postati jedan od odlučujućih konkretnih doprinosa kršćana promicanju na razini vjerničkog diskursa toliko naglašene transcendentne vrijednosti ljudske osobe i korigiranju svih redukcionističkih pristupa čovjeku (npr. genetski, liberističko-

individualistički, globalistički itd.), koji radi svoje ideologizirane jednostranosti prijete da nas uvedu u eru totalne manipulacije čovjekom, a time i razorno otuđujuće kontrole nad ljudskom intimom.

Za taj bi cilj kršćanske zajednice najvjerojatnije mogle i trebale pridobiti posebice duhovne elite velikih svjetskih religija, koje uza sve povijesno-tradicijske, a dijelom i doktrinarne blokade u svojoj iskonskoj jezgri ipak sabiru dovoljno nadahnuća za jednu radikalno drugačiju praksu odnosa prema žrtvama negoli je to slučaj u Palestini, gdje se ovih dana međusobno uništavaju pripadnici dviju, kako to suvremena teologija religija voli reći, abrahamovski srodnih monoteističkih religija.

Nikola Bižaca